

Ekobrottsmyndighetens lägesbild 2014

September 2014
Ekobrottskansliet
EBM A-2014/0435

1. SAMMANFATTNING

Lägesbilden 2014 är en strategisk rapport som tagits fram av Ekobrottsmyndigheten. Syftet med lägesbilden är att den ska tillämpas som beslutsunderlag för ledningsgruppens inriktningar och åtgärder under 2015. Den syftar också till att tillämpas internt och externt för att sprida kunskap om den ekonomiska brottsligheten. Frågeställningarna som besvaras lyder:

- Hur har den ekonomiska brottsligheten utvecklats det senaste året?
- Hur ser den framtida utvecklingen ut?

Rapporten innefattar en omvärldsbevakning samt en nulägesbeskrivning avseende kriminella aktörer, brottsupplägg och faktorer som underlättar brottsupplägg. En viss fördjupning har genomförts om personer inom grov organiserad brottslighet samt brottsutbyte. Slutsatser och en bedömning av den framtida utvecklingen redovisas också.

Resultatet visar på få förändringar från föregående år. De vanligaste brotten är ej upprättade eller felaktiga årsredovisningar, svartarbete med bl. a oredovisade arbetsgivaravgifter samt olika former av bokföringsbrott. Vanliga brott är att sluta bokföra eller att bokföra selektivt, särskilt innan konkurs eller att inte bokföra någon verksamhet överhuvudtaget. Mer komplexa upplägg som noterats är modus där falska eller kapade identiteter och falska intyg av olika slag används, skattebrott avseende moms inkluderande flera olika länder, bemanningsföretag från olika länder samt en stor variation av bedrägerier, där företag ofta används som brottsverktyg. Det är framförallt kontantintensiva branscher som bygg/riv/sanering, hotell- och restaurang, städ, transport och handel som förekommer. Det kan också noteras att ett antal av de misstänkta återfinns i fastighetsbranschen samt kultur, media- och skrotbranschen. Även åkeri- och bemanningsbranschen förekommer samt gruv- och skogsindustrin i norr och djurhandel i syd. Bärbranschen lyfts fram som en ny bransch i årets lägesbild.

Myndigheten utreder framförallt fem kategorier av misstänkta personer; småföretagare, målvakter/bulvaner, näringsidkare med ekobrott som affärsidé, specialister/möjliggörare samt aktörer med koppling till grov organiserad brottslighet. Antalet skäligen misstänkta på myndigheten under helåret 2013 var 8031 personer. Majoriteten av de misstänkta är småföretagare som sedan tidigare är ostraffade. 35 procent av samtliga misstänkta är sedan tidigare brottsbelastade.

De faktorer som underlättar för personer att genomföra brott är främst internationalisering och tekniska lösningar, bristande kontrollsystem och samordning mellan myndigheter samt åtgärder som syftar till att förenkla för företagare och privatpersoner. De stora utmaningarna för Ekobrottsmyndighetens brottsbekämpande verksamhet är fortgående internationaliseringen, den tekniska utvecklingen och det ökade antalet multikriminella som övergår till ekonomisk brottslighet.

Innehåll

1. SAMMANFATTNING	2
1.1 Inledning.....	4
1.2 Disposition, metod och material.....	4
1.3 Begränsningar.....	5
2. OMVÄRLDSBEVAKNING.....	6
2.1 Social acceptans för ekonomisk brottslighet?	6
2.2 Företag som brottsverktyg och fler oaktshetsbrott	7
2.3 Svårare att undgå kontroll	8
2.4 Risk för ökat svartarbete	9
2.5 Nätverkssamhälle och digitalisering	10
2.6 Skandinavisk jämförelse.....	11
3. NULÄGESBESKRIVNING	12
3.1 Brottsmodi.....	12
3.2 Branscher.....	13
3.3 Brottsmodus och underlättande faktorer	14
3.4 Aktörer	15
3.5 Aktörstyper.....	19
3.5.1 Grov organiserad brottslighet.....	20
3.6 Vart tar pengarna vägen?.....	21
4. SLUTSATSER OCH FRAMTIDA UTVECKLING	24
4.1 Hur har den ekonomiska brottsligheten utvecklats det senaste året?	24
4.2 Hur ser den framtida utvecklingen ut?	24

1.1 Inledning

Den ekonomiska brottsligheten är ett betydande samhällsproblem och skatteundandragandet i Sverige uppskattas omfatta mångmiljardbelopp. Ekobrottsmyndigheten (EBM) ansvarar för bekämpningen av ekonomisk brottslighet. I uppdraget ingår att följa och analysera brottsutvecklingen samt att utarbeta förslag på åtgärder.¹ Den ekonomiska brottslighet som utreds på EBM är framförallt skattebrott, bokföringsbrott, konkursrelaterade brott, brott mot EU:s finansiella intressen samt finansmarknadsbrott. Bedrägerier utreds normalt sett inte på EBM. På beställning av myndighetens ledningsgrupp upprättas årligen en lägesbild för att beskriva den ekonomiska brottsligheten. Lägesbilden består av en analys av faktorer som påverkar den ekonomiska brottsligheten samt konsekvenserna av dessa. Dessutom beskrivs brottsmodus, aktörer och de områden som det finns en begränsad kunskap om på myndigheten. En viss fördjupning av aktörer inom grov organiserad brottslighet samt vart brottsutbyte tar vägen ingår också. Rapporten syftar till att användas som underlag för EBM:s kommande inriktningar och för att sprida kunskap om ekonomisk brottslighet.

De frågeställningar som besvaras är:

- Hur har den ekonomiska brottsligheten utvecklats det senaste året?
- Hur ser den framtida utvecklingen ut?

1.2 Disposition, metod och material

Lägesbilden innehåller tre avsnitt. I *Omvärldsbevakning* har olika faktorer som bedömts ha inverkan på den ekonomiska brottsligheten och i vissa fall EBM:s verksamhet kategoriserats och analyserats. Kategorierna är opinion, konjunktur, regelförenklingar, kontrollverksamhet och teknologisk utveckling. Avsnittet baseras på en omfattande mängd källor såsom rapporter, lägesbilder, riskanalyser och lagförslag. Inhämtningen består också av intervjuer med befattningshavare på myndigheten och samverkande myndigheter. En nordisk utblick ingår där representanter från Norge och Danmark besvarat frågor om olika faktorer påverkan och konsekvenser.

Nulägesbeskrivningen baseras på en statistisk bearbetning av skäligen misstänkta under helåret 2013. Till skillnad från föregående år innefattar materialet samtliga skäligen misstänkta vilket även inkluderar de personer som utretts på skattebrottsenheterna (SBE). Detta innebär att materialet i år omfattar 8031 personer till skillnad från drygt 3000 i tidigare lägesbilder. Information har tillförts avseende geografisk fördelning, bransch, skulder, taxerad inkomst samt misstanke- och belastningsregistret. Materialet har därefter fungerat som underlag vid intervjuer med åklagare, utredare, revisorer, analytiker, spanings- IT- och underrättelsepersonal på samtliga orter. Även ett antal funktioner på EBM:s huvudkontor och på samverkande myndigheter inom ramen för de regionala underrättelsecentren (Ruc) och det nationella underrättelsecentret (Nuc) samt Polisens nationella bedrägericentrum (NBC) har intervjuats om ekonomisk brottslighet och dess utveckling. I denna del ingår även en kartläggning av aktörer inom grov organiserad brottslighet samt en beskrivning av brottsutbyten och vart pengarna tar vägen.

De två inledande avsnitten ligger till grund för avsnittet *Slutsatser och framtida utveckling* där noterade tendenser lyfts fram i syfte att bedöma en eventuell kommande utveckling.

¹ Förordning (2007:972) med instruktion för Ekobrottsmyndigheten.

I rapporten benämns de olika regionerna utifrån sina huvudorter men omfattar de geografiska delar som tillhör respektive ort.²

1.3 Begränsningar

Det finns inte tekniska möjligheter att redovisa branscher för samtliga företag som förekommer. Därför är branschavsnittet baserat på viss statistisk bearbetning men även intervjuer.

Det är inte heller möjligt att statistiskt redovisa exakt vilken typ av brott som personerna misstänkts för, då de brottskoder som tillämpas rymmer en stor variation av olika brott. Inom ”skattebrott” återfinns exempelvis såväl svart arbetskraft som punktskattebrott. Även detta avsnitt är därför baserat både på statistik och på empirisk kunskap via intervjuer.

Det ska slutligen noteras att materialet som använts till största delen är internt material som speglar den anmälda brottsligheten men inte nödvändigtvis den faktiska. Det innebär att den anmälda brottsligheten till stor del beror på Skatteverkets kontroller, varvid vissa branscher eller brottsområden exempelvis kan vara överrepresenterade i anmälningsstatistiken i förhållande till den faktiska brottsligheten.

² Med *Umeå* avses Jämtland, Härjedalen, Västerbotten och Norrbotten. Till *Malmö* hör Skåne, Kalmar, Kronoberg och Blekinge län, Till *Göteborg* hör Västra Götaland och Halland, till *Stockholm* hör Stockholm, Gotland, Uppsala, Gävleborg och Västmanland. I *Linköping* ingår Södermanland, Östergötland, Jönköping, Dalarna, Värmland och Örebro län.

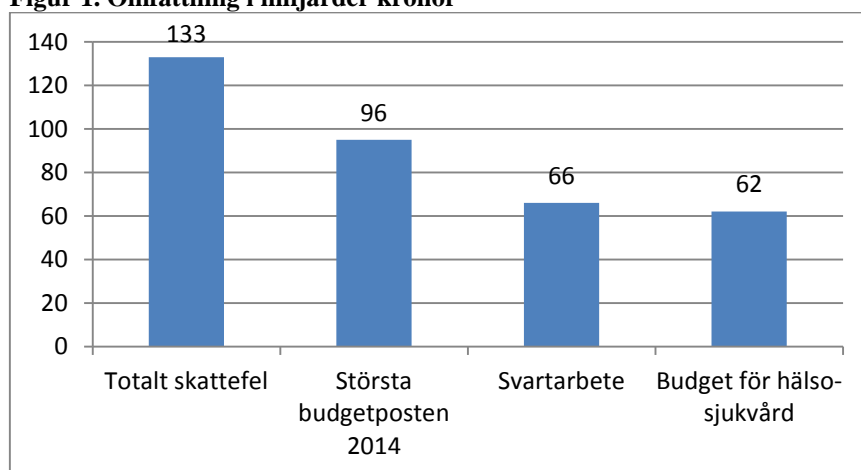
2. OMVÄRLDSBEVAKNING

Samhället genomgår konstanta förändringar som sker i en allt snabbare takt. Det är därför viktigt att följa samhällsutvecklingen för att förstå och förutspå hur den ekonomiska brottsligheten utvecklas men framförallt för att förstå hur den ska bekämpas. Följande avsnitt behandlar de förändringar i omvärlden som bedöms påverka den ekonomiska brottsligheten och i vissa fall även EBM:s verksamhet.

2.1 Social acceptans för ekonomisk brottslighet?

Omfattningen av den ekonomiska brottsligheten är svår att beräkna. Det finns dock uppskattningar på att den svarta ekonomin totalt sett uppgår till 6,5 procent av BNP.³ En konkret beräkning som Skatteverket gjort av skatteundandragande visar på en summa om 133 miljarder kronor varav svartarbete omfattar 66 miljarder.⁴ Detta kan jämföras med den största posten i budgetpropositionen 2014 som är ”ekonomisk trygghet vid sjukdom och funktionsnedsättning”, en post som uppgår till drygt 96 miljarder, se figur 1 nedan.

Figur 1. Omfattning i miljarder kronor

De summor som undanhålls staten på grund av ekonomisk brottslighet är höga, men trots det har allmänheten överlag en otydlig bild av vad ekonomisk brottslighet är och vilken skada den medför. Bland annat baserat på den attitydundersökning som EBM låtit göra kan det också noteras att kunskapen om brotten överlag är låg och att toleransen för ekonomisk brottslighet är relativt hög.⁵ En anledning till den låga kunskapen och relativa acceptansen kan vara att det i ekobrott ofta är staten som utgör brottsoffer och målsägande, till skillnad från brott mot enskilda individer eller grupper. Sympatin för staten är troligtvis inte lika hög som om offret varit en enskild individ eller grupp.

³ Svart, grått, vitt-en lärobok om ekonomisk brottslighet, Studentlitteratur AB, 2012, sidan 48-49.

⁴ www.skatteverket.se, I skattefelet ingår både brottslighet och icke uppsåtliga fel.

⁵ Attitydundersökning av EBM 2014

Toleransen mot ekonomisk brottslighet tenderar också att avspegla sig hos rättsväsendet som har en benägenhet att inte betrakta ekonomiska brottslingar på samma sätt som den traditionella brottslingen.

Konsekvensbedömning

- Den sociala acceptansen i kombination med lukrativa vinstmöjligheter och en relativt låg upptäcktsrisk kan innebära att personer, vilka tidigare inte ägnat sig åt ekonomisk brottslighet, i ökande utsträckning söker sig till denna typ av brott.
- Den sociala acceptansen för att undanhålla skatter medför en snedvriden konkurrens vilket i sin tur kan tvinga andra företagare att också begå brott för att kunna konkurrera på lika villkor.

2.2 Företag som brottsverktyg och fler oaktsamhetsbrott

I syfte att öka sysselsättningen bedrivs ett regelförenklingsarbete som ska göra det enkelt att starta, driva och äga företag. De flesta nystartade företagen har få eller inga anställda och låg omsättning. Majoriteten av företagen är etablerade inom tjänstesektorn där bygg och städ, som är så kallade problembanscher där kriminalitet föregår, återfinns.

Efter att sänkningen av aktiekapital trädde i kraft 2010 har andelen aktiebolag av samtliga företag ökat från 21 procent 2009 till 35 procent 2014.⁶ Förenklingsarbetet har också medfört att det blivit enklare för kriminella att starta aktiebolag i syfte att använda bolagen som brottsverktyg. Sedan kravet på revisor slopades 2010 har cirka 140 000 av 250 000 möjliga svenska företag valt bort revisor och 74 procent av de företag som startats sedan regeländringen har redan från starten valt att avstå från revisor.⁷ Resultatet har enligt Bolagsverket⁸ blivit fler försenade, uteblivna och felaktigt ifyllda årsredovisningar.

Ytterligare en förändring är att företag i allt högre utsträckning tenderar att lägga ut kontrollfunktioner som regelefterlevnad på konsultföretag. Revision tenderar att minska till förmån för rådgivning och även factoring, finansieringsrådgivning och managementkonsulttjänster bedöms öka.

Sedan 2000 har antalet utlandsägda företag i Sverige ökat från 5 500 till 13 500. Andelen utländska företag av det totala antalet företag i Sverige har dock varierat mellan 20 och 25 procent sedan början av 2000-talet. Norge och Danmark kontrollerar flest företag och majoriteten av företagen finns inom tjänstesektorn, vilket även gäller för svenska företag.⁹

Sedan 2011 har företag som är etablerade i en EU-medlemsstat rätt att tillfälligt (upp till ett år) tillhandahålla tjänster i Sverige utan att behöva etablera sig här, t.ex. genom att inrätta en filial. Kravet på att en filial ska registreras här gäller inte om det utländska företaget endast tillfälligt ska bedriva verksamhet här. Aktörerna är inte heller längre skyldiga att ha en representant med adress i Sverige som är behörig att företräda företaget eller att ha en delgivningsmottagare bosatt i Sverige.

⁶ Tillväxtanalys, *Nyföretagandet i Sverige 2010 och Nystartade företag första kvartalet 2014*

⁷ www.startaergetinfo.se

⁸ Någon skriftlig utvärdering finns inte tillgänglig i september 2014.

⁹ Tillväxtanalys, Statistik 2014:3, *Utländska företag 2013*

Datalagringsdirektivet, som ålade tele- och internetoperatörer att spara bl. a trafikuppgifter i minst sex månader, ogiltigförklarades av EU-domstolen i april 2014. Konsekvenserna för svensk lagstiftning och brottsbekämpning är än så länge oklara men bedöms försvåra utredningsarbetet.

Inslaget av privata aktörer i offentligt finansierad verksamhet ökar och det finns problem med bristande kontroll och insyn vid inköp på statlig, landstings- och kommunal nivå. Dessutom har principen varit att lägst pris vinner, vilket emellanåt resulterat i att oseriösa aktörer vunnit upphandlingar. Ett mer nyanserat regelverk har dock börjat ta form. Främst genom kammarrättsdomar vilka kan tolkas som att större hänsyn kan tas till om anbud kan anses vara rimliga snarare än att endast se till lägsta pris. Samtidigt diskuteras också åtgärder för bättre kontroll av underleverantörsledet.

Konsekvensbedömning

- Genomförda förenklingsåtgärder innebär att fler små och medelstora företag etableras av personer utan tidigare erfarenhet av företagande, vilket kan medföra att brott som begås av slarv eller okunskap kommer att fortsätta öka.
- Genomförda förenklingsåtgärder som sänkt aktiekapitalgräns medför att fler personer startar aktiebolag, vilket ökar risken för att denna företagsform används som brottsverktyg och att andelen brottsanmälningar avseende mindre aktiebolag ökar.
- Det slojade revisorskravet medför sämre redovisning och därmed försämrade möjligheter att skapa sig en rättvisande bild av ett företags ekonomiska situation.
- Antalet företagare som drabbas av oseriös eller bristande rådgivning antas öka, vilket medför förhöjd risk för oavsiktlig brottslighet.
- Ett ökat antal utländska, såväl faktiska som skenbara, företag används för att kringgå regler i syfte att undandra skatt både inom Sverige och utomlands.
- Det slojade filialkravet medför att svenska myndigheter inte har kännedom om vilka företag som är verksamma i landet.
- Det ogiltigförklarade datalagringsdirektivet kan medföra att tele- och internetoperatörer slutar lagra datatrafik vilket försvårar utredningsarbetet betydligt.
- Utrymmet för oseriösa aktörer att tillskansa sig medel från offentligt finansierad verksamhet kvarstår men kan minska genom förtydligat regelverk som ger bättre kontroll av underleverantörer och större möjligheter att se till annat än prisnivåer.

2.3 Svårare att undgå kontroll

Parallellt med det förenklingsarbete som bedrivs presenteras också ett antal kontrollverksamheter och lagförslag i syfte att minska möjligheterna till att bedriva brottslig verksamhet.

Ett av de förslag som presenterats är att inom OECD-området ta fram ett system för att se var storföretag betalar skatt i syfte att minska deras möjlighet till att begå skattebrott. Internationellt sett riktas fokus mot skatteparadis för att bland annat etablera informationsutbytesavtal för att minska möjligheten till undanhållande av tillgångar.

För att minska brott med punktskatter infördes den 1 april 2014 möjligheten till oanmälda besök på skatteupplag samt ett nationellt transportsystem för punktskattepliktiga varor. Finansinspektionen (FI) har via sin kontrollverksamhet dragit in tillståndet för ett kreditmarknadsbolag och inför än fler skärpta kontroller. Dessutom utarbetar FI fler rutiner i samband med tillståndsprövningen i syfte att minska antalet oseriösa aktörer på marknaden.

För att minska fuskets inom byggbranschen finns ett lagförslag om att under åren 2015-2016 införa elektroniska personalliggare på byggarbetsplatser, oannonserade besök av Skatteverket samt en plikt att anmäla vilka personer som arbetar på byggarbetsplatser.¹⁰ För att öka kontrollen av arbetskraftsinvandring föreslås också skärpta regler som bland annat innebär möjlighet till utökade kontroller och att utfärda sanktioner för företag som inte följer de anställningsvillkor som utlovats.¹¹ Den lag som infördes 2013 om utländska företags skyldighet att anmäla till Arbetsmiljöverket vid utstationering av personal i Sverige bedöms också öka möjligheterna att beräkna antalet utländska verksamheter och under hur lång tid de verkar i Sverige.¹²

Det är svårt att bedöma vilken inverkan den nya lagen om straff för penningtvättsbrott¹³ samt utredningen av kontanthantering¹⁴ får på den ekonomiska brottsligheten och på EBM:s verksamhet. Den nya lagen där näringspenningtvätt ingår kan komma att ge utökade möjligheter att angripa kontantförmedlingen, en av den ekonomiska brottslighetens viktigaste servicefunktioner. Den nyligen avslutade utredningen om kontanthantering föreslår att Riksbanken får ett tydligt övergripande ansvar över kontanthantering i landet.

Konsekvensbedömning

- Ett ökat antal avtal om informationsutbyte antas på sikt medföra en minskning av skatteparadistransaktioner som medel för skatteundandragande eller en förflyttning till andra länder.
- Införandet av ett nationellt transportsystem samt oannonserade besök på skatteupplag inom punktskatteområdet kan medföra en ökad upptäcktsrisk av punktskattebrott.
- Lagförslaget om personalliggare och oannonserade besök inom byggbranschen kan medföra en ökad upptäcktsrisk av svartarbete i byggbranschen.
- Lagen om straff för penningtvättsbrott innebär en utökning av det straffbara området och fler rättsliga verktyg, men konsekvenserna beror på myndigheternas arbete och kommande rättspraxis.

2.4 Risk för ökat svartarbete

Den svenska konjunkturen vänder uppåt med en ökad ekonomisk tillväxt där sysselsättning och arbetskraft ökar och både hushåll och företag är mer optimistiska än tidigare. Den svenska produktionen blir än mer tjänsteintensiv istället för tillverkningsfokuserad. Inom tjänstesektorn återfinns branscher där ekonomiska brott begås, till exempel inom bygg och städ, vilket innebär att fler personer i tjänstesektorn medför ett ökat antal anställda inom redan problemtunga sektorer.

Arbetsmarknadsläget stabiliseras med fler personer i sysselsättning samtidigt som arbetsmarknaden blir alltmer polariserad. Å ena sidan ökar arbetslösheten bland personer med svag ställning på arbetsmarknaden, till exempel de med utländsk bakgrund och personer som saknar eftergymnasial utbildning. Å andra sidan ökar efterfrågan på kvalificerade tjänster där eftergymnasial utbildning krävs, vilket resulterar i ett större behov av kvalificerad arbetskraftsinvandring.

¹⁰ DS 2014:7

¹¹ DS 2013:57

¹² Uppgifter från Skatteverket

¹³ SFS 2014:307

¹⁴ SOU 2014:61

Arbetskraftsinvandringen tilltar och beräkningar från Skatteverket visar på att 100 000 utländska personer är verksamma i Sverige årligen, framförallt inom byggbranschen.¹⁵ Eftersom kontrollmöjligheten avseende utländska arbetare är bristfällig saknas tillförlitliga siffror men bedömningen är att utländsk arbetskraft framförallt avser personer från länder inom EU/EES. Arbetskraftsinvandringen kritiserar för att vara oreglerad och att människor utnyttjas av oseriösa arbetsgivare, till exempel som svart arbetskraft. Inom ramen för detta betalas inte sociala avgifter och arbetsgivaravgifter och osanna fakturor används för att dölja kontantverksamheter. Allt fler utländska företrädare återfinns i Sverige och Kronofogden noterar att antalet gäldenärer med samordningsnummer ökar, något som försvårar deras arbete.¹⁶

Konsekvensbedömning

- Svartarbetet riskerar att öka eftersom det är lättare för utsatta grupper att få tillträde till den svarta arbetsmarknaden än den vita.
- Den fria rörligheten i kombination med bristande kontrollmöjligheter medför en fortsatt risk för att utländsk arbetskraft utnyttjas inom svartarbete.

2.5 Nätverkssamhälle och digitalisering

Trenden med ökad digitalisering, större informationsmängder, fler molnbaserade tjänster och ökad mobilitet fortsätter. Ökad outsourcing av IT-lösningar inklusive lagring av information innebär att myndigheter måste vända sig till tredje part för att ta del av information. Hur och var lagring av information¹⁷ sker påverkar möjligheterna att upptäcka och utreda ekonomisk brottslighet. Det har till exempel betydelse om informationen är lagrad lokalt eller molnbaserat samt om den är öppen eller krypterad. Idag kan viktig information även lagras på armbandsur, smart-tv och gps-system i fordon utöver traditionella platser som datorer och mobiltelefoner.

Fler molnbaserade tjänster har lett till privata moln där informationen finns lokalt lagrad på en server som konsumenten själv förfogar över. Utvecklingen har också lett till ökad användning av digitala fingeravtryck på konsumentprodukter. Användandet av anonymiserings-, och krypteringstjänster har generellt sett ökat den senaste tiden efter medierapporteringen om statliga övervakningssystem som avslöjats. Det finns också allt fler sätt att kommunicera på, till exempel via Skype, vilket är svårare för myndigheterna att övervaka. Det finns även tecken på att allt fler misstänkta använder oregistrerade kontantkort som de endast nyttjar under kortare perioder.

Tekniken möjliggör nya transaktionssätt och att tillgångar snabbt kan byta ägare nationellt och globalt även i det dolda. Till exempel finns i dag möjligheten att förvara och flytta tillgångar i form av elektroniska pengar eller krypterade elektroniska valutor. Vad gäller de sistnämnda kan såväl ägande som transaktioner hållas anonymt. Att använda en virtuell valuta är dock förenat med vissa risker både tekniskt och värdemässigt.

¹⁵ Uppgifter från Skatteverket 2013.

¹⁶ Kronofogden, *Omvärldsanalys april 2014*

¹⁷ Exempelvis bokföring, fakturor, lagrad kommunikation mm.

Tekniken har också skapat virtuella marknadsplatser där varor, tjänster och pengar kan byta ägare. Formerna för hur denna typ av verksamhet bedrivs gör att det kan vara svårt att bestämma var beskattningen ska ske.

Konsekvensbedömning

- Tillgänglighet till krypterade och anonymiserade tjänster ökar och kan användas i brottslig verksamhet.
- Nya tekniska lösningar för att lagra och transferera tillgångar ökar möjligheten att dölja brottsvinster.
- Den tekniska utvecklingen och en ökad omfattning av material och datamängder ställer högre krav på EBM:s kapacitet att omhänderta digital information.
- Information flyttar utanför brottsbekämpande myndigheters kontroll vilket gör myndigheterna mer beroende av andra aktörer.

2.6 Skandinavisk jämförelse

De flesta av ovanstående påverkansfaktorer samt de konsekvenser som bedöms bli effekten återfinns överlag även i Danmark och Norge. Nedan redogörs för några utvalda skillnader och likheter. I Danmark finns det också exempel på att ekonomiska brottslingar placeras på öppna anstalter där de bland annat får tillgång till Internet och därmed kan fortsätta begå brott. Problematiken med privata aktörer i offentlig upphandling samt bristande kontroll av underleverantörer noteras i både Danmark och Norge.

I Norge pågår en översyn av effekterna av det slojade revisorskravet och trenden pekar även där på mer rådgivning och konsulter. Även i Danmark och Norge noteras problem med utnyttjande av utländsk arbetskraft och svartarbetshärvor. Problembansscherna i Danmark är utöver bygg också bageri och städ. Anledningen till detta har inte närmare förklarats. Liksom i Sverige är regelförenklingar något som utnyttjas i båda länderna och utländska företrädare används som målvakter för att starta och driva företag.

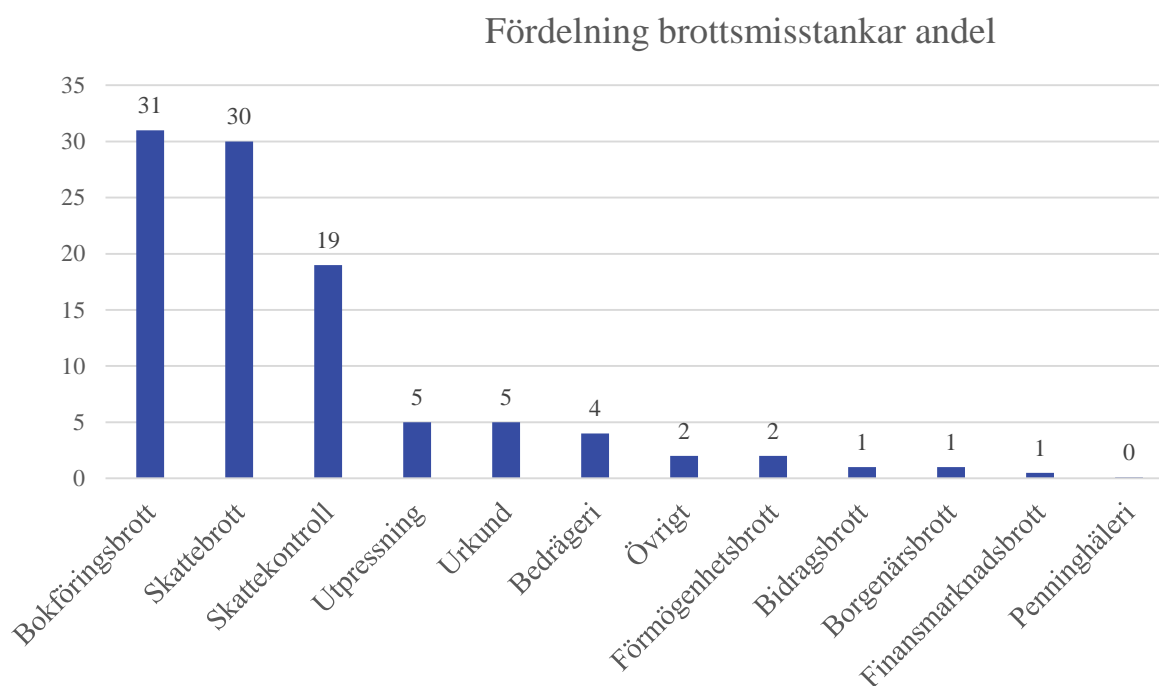
Beträffande teknisk utveckling ökar tillgängligheten till krypterade och anonymiserade tjänster, nya tekniska lösningar för att lagra och transferera tillgångar uppstår och det finns en betydligt större informationsmängd där information flyttas utanför brottsbekämpande myndigheters kontroll, vilket gör myndigheterna mer beroende av andra aktörer.

3. NULÄGESBESKRIVNING

Nulägesbeskrivningen av den ekonomiska brottsligheten baseras på en statistisk bearbetning av skäligen misstänkta personer som utretts på EBM 2013 samt intervjuer internt och externt. Det statistiska materialet omfattar i år 8031 personer och antalet brottsmisstankar uppgår till 56 000. Figuren nedan visar fördelningen av samtliga brottsmisstankar i andel uppdelat på brottskategori.¹⁸ Noteras bör att en enskild brottsutredning kan innehålla ett stort antal brottsmisstankar, vilket ger genomslag i statistiken. Trots att underlaget är mer omfattande än tidigare år, uppvisas inga större skillnader jämfört med tidigare.

3.1 Brotts

Figur 2. Fördelning av samtliga brottsmisstankar i ärendekategori i procent

Inom ramen för de olika brottskategorierna ryms en stor variation av brott. *Bokföringsbrott*, *skattebrott* och *försvårande av skattekontroll* uppgår till sammanlagt 80 procent av brottsmisstankarna. Inom bokföringsbrotten finns bland annat ej uppräntade årsredovisningar eller felaktiga årsredovisningar, antingen av okunskap eller i syfte att dölja exempelvis svartarbete. Vanliga upplägg är att inte bokföra alls, eller att sluta bokföra eller att bokföra selektivt innan konkurs. De vanligaste skattebrotten är svartarbete inklusive oredovisade arbetsgivaravgifter men här förekommer också punktskattebrott och mervärdesskattebrott. Det kan noteras att personer övergår från att ha enskilda firmor till att registrera aktiebolag, utan att alltid ha kunskap om reglerna. Detta innebär att det kan ske en viss ökning av ”oaktamhetsbrott” inom såväl bokförings- som skattebrott. Det slopade revisorskravet och ett

¹⁸ Pga avrundning uppgår siffrorna till 101 procent

ökat inslag av oseriös rådgivning har enligt uppgifter från Bolagsverket¹⁹ medfört sämre årsredovisningar, något som också ökar risken för skatteundandragande.

Urkundsbrott, bedrägerier och utpressningsbrott uppgår till 14 procent av brottsmisstankarna. Dessa brott ingår inte i de brott som huvudsakligen ska utredas på EBM²⁰ men har utretts i samband med andra brott. I urkundsbrotten ingår både förfalskning av olika handlingar samt brukande av osann urkund. Dessa förekommer nästan uteslutande i Göteborg. Det utreddes nästan 1 300 brottsmisstankar av grov karaktär avseende bedrägerier. Malmö har haft en stor bedrägeriutredning med många målsägande vilken utgör huvuddelen av myndighetens utredda bedrägerier. I dessa ärenden utreddes också ett stort antal misstankar om utpressning och det förklarar de ovanligt höga siffrorna för denna brottskategori. Bedrägerier är en brottskategori som uppges öka mycket kraftigt. Inom dessa brott ryms exempelvis investeringsbedrägerier, assistansbedrägerier, kreditbedrägerier samt fusk med ROT- och RUT-avdrag och lönegarantier. EU-bedrägerier ingår i EBM:s brottskatalog och är vanligt i andra europeiska länder. I Sverige anmäls och utreds det dock få sådana brott.

I kategorin *förmögenhetsbrott* ingår förskingring och trolöshet mot huvudman vilka främst utreds på finansmarknadskammaren (FMK). *Bidragsbrottsmisstankarna* härrör i princip från två ärenden; ett i Umeå avseende bedrägerier med sjukförsäkring och ett i Linköping avseende assistansbedrägeri. *Borgenärsbrotten* har främst avsett oredlighet mot borgenär. Dessa brott har under året utretts i Göteborg och Stockholm. I brottskategorin inryms brottsuppläggen tömning av bolag som är nära konkurs och omstyrning av betalningar för utfört arbete från ett konkurshotat bolag till ett annat.

Brottsmisstankarna om *finansmarknadsbrott* uppgår till drygt 1000 av de totala 56 000. Dessa avser främst otillåten marknadspåverkan vilket innebär att en person påverkar en aktiekurs på otillbörligt vis. Insiderbrotten, då personer agerar på information som inte är allmänt känd, uppges öka i goda tider eftersom det då finns fler bolag, fler affärsmöjligheter och större summor pengar. Misstankarna om *penninghäleri* är väldigt få och härrör i princip från några stycken särskilt krävande utredningar i Malmö.

På flera orter uppges ärendena ha blivit mer komplexa med fler utlandskopplingar, företag och aktörer. Grunduppläggen i sig är av samma typ men har snarare blivit mer svårutredda på grund av användningen av olika IT-lösningar samt internationaliseringen vilket kan innebära att information, vid utredningar, måste inhämtas från flera olika länder.

3.2 Branscher

Liksom tidigare år är det framförallt kontant- och personalintensiva branscher som utreds på myndigheten, till exempel bygg/riv/sanering, hotell- och restaurang, städ, transport och handel. Ett antal av de misstänkta personerna finns i fastighetsbranschen samt inom kultur-, media- och skrotbranschen, men även åkeri- och bemanningsbranschen. För finansmarknadsbrottens del är så kallade ”förhoppningsbranscher” återkommande. Med detta menas en bransch som ännu inte gått med vinst men kommer att göra det om affärerna faller väl ut, t.ex. inom områdena forskning, utvinning av metaller och teknisk utveckling. På några orter finns information om brottslighet inom offentligt finansierad verksamhet som drivs i privat regi.

¹⁹ Någon skriftlig utvärdering är i september 2014 inte utförd.

²⁰ T ex skattebrott, bokföringsbrott och finansmarknadsbrott.

Några nya branscher har identifierats under året, bland annat skogs- och gruvindustrin i norra Sverige och handel med hästar eller sällskapsdjur i södra. Bärbranschen är också en ny bransch som förekommer på flera platser i landet. Överlag förekommer inga större skillnader mellan orterna.

Från branschorganisationerna är det framförallt bygg och transport som vittnar om stora problem och osund konkurrens. Branschorganisationerna inom bygg har framhållit undandragande av skatt på upp till 10 miljarder kronor i byggbranschen.²¹

3.3 Brottsmodus och underlättande faktorer

I detta avsnitt redogörs endast för mer organiserade och planerade tillvägagångssätt samt för modus som bedöms vara av ny karaktär. Den planerande brottslingen som genomför avancerade upplägg är ofta väl förtrogen med de underlättande faktorer som finns och utnyttjar på så vis medvetet systemet. Modus och underlättande faktorer redovisas därför i samma avsnitt.

En förenklingsåtgärd som i stor utsträckning utnyttjas inom ekonomisk brottsligheten är det *servicekrav* som finns på myndigheter. Som ett exempel kan anges skyndsamt handläggning vilket minskar utrymmet för kontroll.

Konsekvenserna av servicekraven kan bli *bristande kontrollsystem* som gör det enkelt att registrera målvakter i styrelser. Vid registrering av nya bolag till Bolagsverket används ibland *falska* intyg, till exempel bank- och revisorsintyg men även falska identiteter och förfälskade namnteckningar. *Kapade eller falska identiteter*, ofta från utländska medborgare förekommer i allt fler ärenden och försvårar möjligheten att lagföra personer. Detta fenomen är även väl känt av bland andra Polisen, Skatteverket, Migrationsverket och Försäkringskassan.

Den *internationella dimensionen* är tydlig i ekonomisk brottslighet av olika slag och i vissa fall även en förutsättning för att kunna genomföras, t.ex. momsrusor²² eller punktskattebrott. Den fria rörligheten av personer, varor och tjänster inom EU nyttjas av kriminella personer och det är alltför många utländska medborgare och företag som förekommer i utredningarna. Antalet *utländska företrädare i svenska företag* ökar och antalet med ofullständigt personnummer uppgår till drygt 14 000.²³

Det är inte ovanligt att flera länder förekommer i ett och samma upplägg där varor köps in i ett land, avsätts i ett annat medan företagets säte är placerat i ett tredje. Den region som framförallt nämns i intervjuerna med personal på myndigheten är Baltikum. Det finns exempel på att baltiska bolag används som front för att utföra arbeten i Sverige, särskilt inom byggbranschen eller för att förmedla pengar. Det förekommer även att fiktiva eller verkliga individer verkar som styrelseledamöter i aktieföretag men inte i verkligheten. Det hävdas också att bokföringen finns i Baltikum.

²¹ Svenska dagbladet, debattartikel av vd Sveriges Bygginstrumenter och förbundsordförande Byggnads, Svenska dagbladet, publicerad 131009

²² Där varor köps momsfritt från andra länder och säljs vidare i Sverige utan att moms betalas till Skatteverket.

²³ Bolagsverkets uppgifter mars 2014.

Förenade Arabemiraten och då särskilt Dubai fungerar i många fall som mottagarland för penningströmmar, troligtvis därför att det är ett finansiellt centrum där mycket pengar hanteras.

Bemanningsföretag med utländsk arbetskraft används framförallt inom byggbranschen för att dölja svartarbete och/eller undgå att betala skatter och avgifter. Detta får stora samhällsliga konsekvenser i form av uteblivna skatteintäkter.

Brist på samordning, framförallt mellan olika myndigheter är också en faktor som utnyttjas av personer som begår ekonomisk brottslighet. Flertalet myndigheter har regionala uppdelningar och när kriminella personer verkar över gränser försvårar det upptäckten av brottslig verksamhet.

Företag, såväl enskilda som aktiebolag, används i större utsträckning inom ekonomisk brottslighet även för den typ av brottslighet som inte utreds på EBM, som till exempel vid bedrägerier. Vid användande av företag inom ekonomisk brottslighet kan noteras att valet av bolagsform tycks bero på vilket brottsligt upplägg som tillämpas. Det finns många varianter på bedrägerier och det blir allt vanligare att bedrägerier kombineras med ekonomisk brottslighet som faller under EBM:s mandat. Det finns en tydlig systematik vid genomförande av bedrägeriupplägg och inte sällan är grovt kriminella personer inblandade.

Som tidigare nämnts nyttjar kriminella personer den *tekniska utvecklingen* för att dölja sina brott. En fortsatt vanlig metod för att dölja brott är en *blandning av svart och vit verksamhet* där det ges sken av att exempelvis olika transaktioner är legitima. Även vid punktskattebrott blandas svart och vit verksamhet. I dessa ärenden, som av de intervjuade uppges vara få till antalet, är uppläggen avancerade, ofta svårutredda och omsätter stora summor.

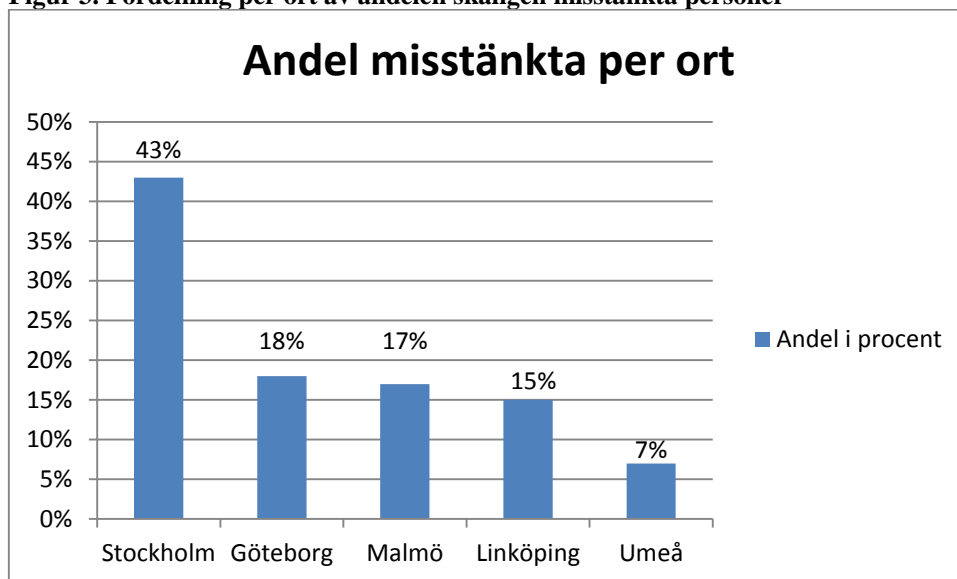
3.4 Aktörer

Antalet skäligen misstänkta personer som varit del av en utredning på EBM under 2013 uppgick till 8031. I detta avsnitt görs en beskrivning av dessa personer avseende olika bakgrundsfaktorer såsom skulder och inkomster, tidigare brottsmisstankar och domar, aktörstyp samt fördelning mellan orter och utredningskategori.

Av de misstänkta personerna är 17 procent kvinnor och 83 procent män. Den största andelen är 41-50 år gamla. En tredjedel av personerna har skulder som sträcker sig från ett par kronor till upp mot 300 miljoner kronor. Totalt sett är personerna skyldiga staten över två miljarder kronor. De 4 450 bolag som ingår i utredningarna har skulder som uppgår till 2,7 miljarder kronor. Personer misstänkta i Malmö och Linköping är aningen mer skuldtyngda än på övriga orter. Majoriteten är medelinkomsttagare medan andelen nolltaxerare är 17 procent och höginkomsttagare 10 procent.²⁴ Nolltaxerarna och höginkomsttagarna är överrepresenterade i Stockholm. Nolltaxerarna är också mer frekvent förekommande i Malmö men generellt finns inte några större regionala skillnader. Fördelningen av misstänkta per ort redovisas i figur 3.

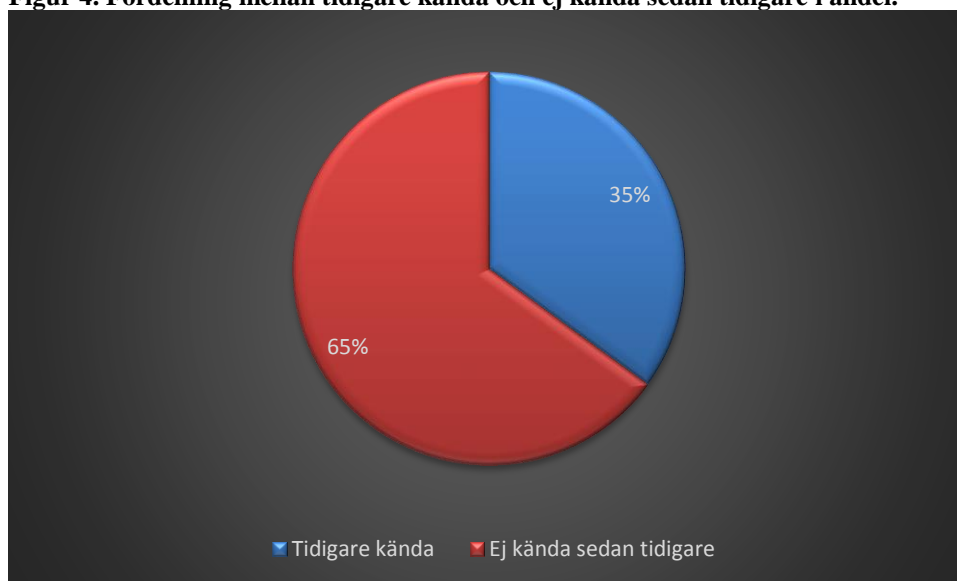
²⁴ Tjänar över gränsen för värnskatt, 587 201 SEK.

Figur 3. Fördelning per ort av andelen skäligen misstänkta personer

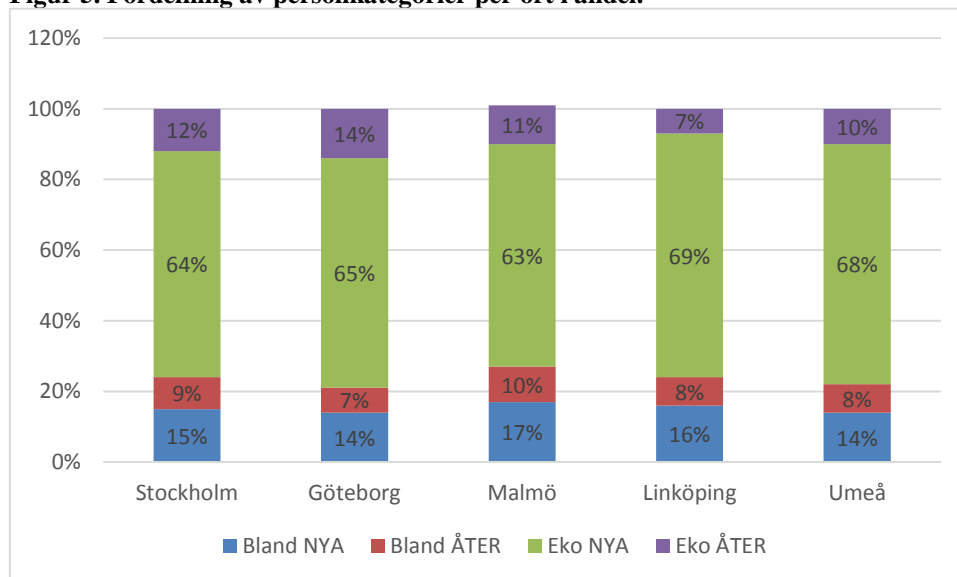
Av de 8031 misstänkta personerna är 65 procent tidigare ostraffade. Övriga 35 procent har tidigare misstänkts för eller dömts för brott och dessa benämns hädanefter som *tidigare kända*. Av samtliga personer är 76 procent enbart misstänkta för någon form av ekonomisk brottslighet. Övriga 24 procent är så kallade blandbrottslingar, det vill säga de är tidigare dömda eller misstänkta för annan brottslighet än ekonomisk brottslighet, bortsett från trafikbrott.

Figur 4. Fördelning mellan tidigare kända och ej kända sedan tidigare i andel.

Det framgår av figur 5 att majoriteten av de som utreds på myndigheten är personer som misstänks enbart för ekonomisk brottslighet och att de sedan tidigare inte är kända för andra brott. Dessa personer står för 64-69 procent av de misstänkta på varje ort.

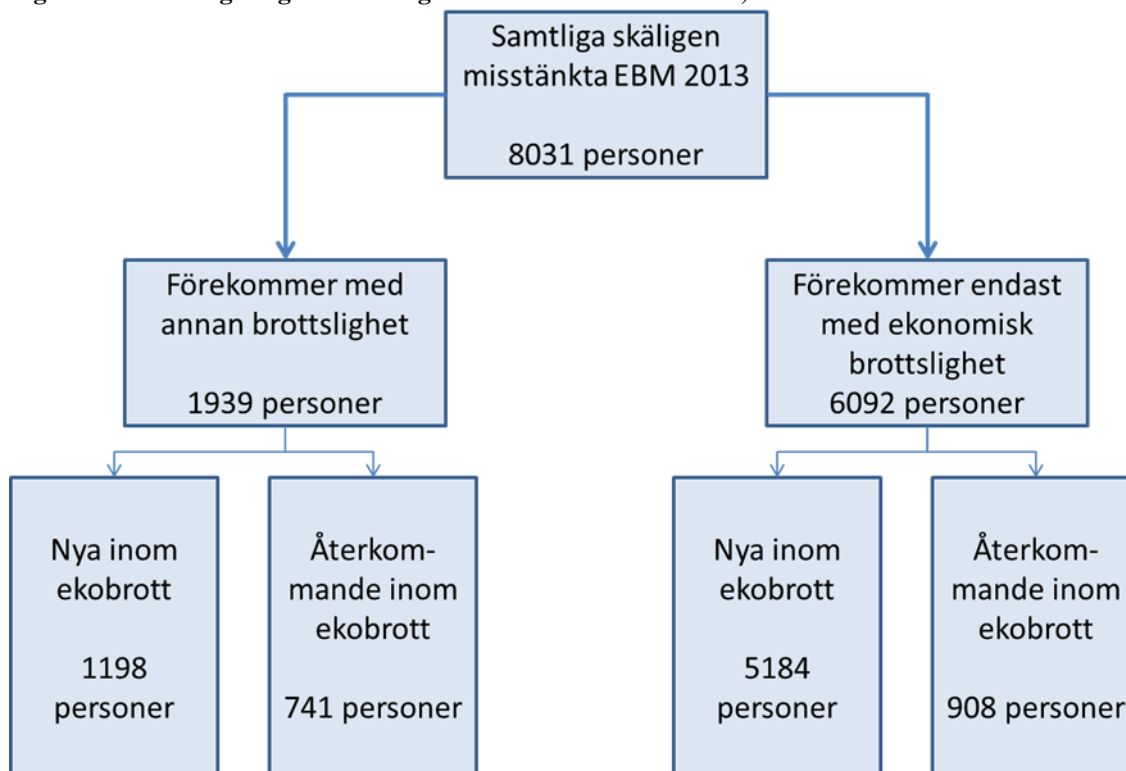
Figur 5. Fördelning av personkategorier per ort i andel.

Figur 6 visar i vilken utsträckning de misstänkta är blandbrottslingar (all brottslighet bortsett från trafik) eller misstänkta enbart för ekonomisk brottslighet. I jämförelse med förra året, då urvalet av tekniska skäl var begränsat till drygt 3 000 personer, är andelen i år i stort sett desamma. Den största skillnaden är att andelen *endast ekobrott-nya inom ekobrott*, i år är 65 procent i jämförelse med 57 procent föregående år. Andelen *endast ekobrott-återkommande inom ekobrott* är dock lägre, 11 procent i jämförelse med 16 procent föregående år.

Majoriteten av misstänkta personer som utreds på myndigheten är personer som sedan tidigare är ostraffade småföretagare och som i de flesta fall begått brott av okunskap eller slarv. Denna kategori misstänkta personer beskrivs eftersom den berör majoriteten av utredningarna och det samlade skatteundragandet är omfattande. Kategoriseringen av de olika typerna av misstänkta personer kan användas för att ta fram olika utredningsåtgärder eller förebyggande åtgärder och strategier beroende på kategori av misstänkt.

Figur 6. Fördelning tidigare brottslighet – ekonomisk och annan, i antal och andel

Blandbrott-nya inom ekobrott

Totalt 1 198 personer, d v s 14 procent, har tidigare misstänkts eller dömts för annan typ av brottslighet, dock ej för ekonomisk brottslighet. Personerna i fråga är yngre än i övriga kategorier, bland annat finns här så unga personer som 15-20 år. Dessa är dock enbart en handfull. Det finns en högre andel män samtidigt som låg- och medelinkomsttagare dominerar. En högre andel i denna kategori har skulder i jämförelse med totalen för samtliga misstänkta. En högre andel är också dömda till ett års fängelse för andra brott än ekonomiska. En hypotes är att det i denna kategori finns *målvakter/bulvaner* samt personer med kopplingar till *grov organiserad brottslighet*, se avsnitt 3.5.1.

Blandbrott-återkommande inom ekobrott

741 personer, d v s nio procent, är blandbrottslingar som återkommer som misstänkta för ekonomisk brottslighet. I denna kategori återfinns fler äldre personer över 60 år än snittet och 95 procent av samtliga misstänkta personer i denna kategori är män. Andelen nolltaxerare och personer med skulder är också betydligt högre i denna kategori. Likaså är andelen dömda eller misstänkta för grova brott högre än i andra kategorier. En hypotes är att här återfinns personer inom *grov organiserad brottslighet*, se avsnitt 3.5.1.

Endast ekobrott-nya inom ekobrott

Totalt 5 184 personer, d v s 65 procent, av de misstänkta är misstänkta enbart för ekonomisk brottslighet och har ingen misstanke eller dom sedan tidigare. Den största andelen av personerna i kategorin är i åldern 41-50 år. Andelen kvinnor är 22 procent, vilket är högre än i samtliga övriga kategorier. Här finns något färre nolltaxerare men desto fler höginkomsttagare. Det är dock medelinkomsttagare som dominerar. En lägre andel personer i denna kategori har skulder i jämförelse med snittet för samtliga misstänkta. En hypotes är att här finns en stor andel *småföretagare* men även *specialister/möjliggörare* skulle kunna påträffas i denna kategori, se avsnitt 3.5.

Endast ekobrott-återkommande inom ekobrott

Det är 908 personer, d v s 11 procent, som återkommer med misstankar om ekonomisk brottslighet. I denna kategori finns fler personer i åldern 40 år och uppåt och också en högre andel män. Här finns fler nolltaxerare och färre höginkomsttagare än i övriga kategorier. Över hälften av personerna har dessutom skulder. En hypotes är att här finns personer inom *näringsidkare med ekobrott som affärsidé* samt *målvakter/bulvaner*, se avsnitt 3.5.

3.5 Aktörstyper

De aktörstyper som identifierats via intervjuer är liksom tidigare år:

- Småföretagare
- Målvakt/bulvan
- Näringsidkare med ekobrott som affärsidé
- Specialist/möjliggörare
- Personer med koppling till grov organiserad brottslighet

Majoriteten av de som utreds av EBM är *småföretagare* och de kan delas upp i två underkategorier. Den ena kategorin består av personer som avsiktligt fuskar med bokföringen, oredovisade intäkter, eller inköp av varor och tjänster för privat bruk. Den andra kategorin har däremot inte lika ofta ett tydligt brottsligt uppsåt och begår brott på grund av dålig ekonomi, privata skäl, slarv, okunskap eller oaktsamhet. Likt föregående år kan det konstateras att de flesta brott som begås tycks ha sin grund i okunskap hos företagaren som inte fullt ut förstår företagansvaret eller tror att ansvaret för bokföringen upphör i och med att en extern bokförare eller revisorskonsult anlitas. Likaså finns det flera fall av oseriösa bokförare vilket drabbar enskilda företagare.

Målvakter/bulvaner är personer som för ersättning agerar i någon annans intresse, t.ex. som ledamot i styrelse. Skillnaden mellan målvakt och bulvan är att målvakten har väldigt litet inflytande över hur namnet används medan bulvanen agerar mer självständigt. En förändring inom denna kategori är att det i större utsträckning används bulvaner, det vill säga personer med större förmåga att agera självständigt, än tidigare år. Personerna är dessutom i större utsträckning yngre, tidigare ostraffade män som agerar allt mer självständigt. En bulvan ska t.ex. klara av en vandelsprövning samt kunna ta vissa myndighetskontakter istället för den mer klassiska målvakten av missbrukartyp som inte har kännedom om verksamheten. Inom denna kategori finns också målvakter från andra länder, målvakter av den klassiska målvaktstypen samt släktingar/vänner som i välvilja agerar som företrädare.

Näringsidkare med ekobrott som affärsidé avser personer som begår ekobrott avsiktligt och planerat. Ekobrotten utgör ett viktigt fundament i hela affärsidén och brotten är ofta grova och systematiserade. Exempel på brott och brottsupplägg som denna aktörskategori använder sig av är punktskattebrott, svart arbetskraft sammankopplat med osanna fakturor, investerings- eller lönegarantibedrägerier och momskaruseller. Denna aktörskategori använder sig även i allt högre grad av upplägg som inbegriper utländska företag, medgärningsmän eller konton. Kompetensen och förmågan att begå ekobrott bedöms som högre hos denna typ av brottslingar. Detta märks bland annat på att de är skickliga på att anpassa sig efter hur rättsväsendet agerar eller lagstiftningen förändras. Denna aktörskategori kan vara de återkommande ekonomiska brottslingarna som enbart ägnar sig åt ekonomisk brottslighet år efter år, vilket dock är relativt få till antalet.

Inom gruppen för *specialister/möjliggörare* finns personer med någon typ av expertkompetens som kan göra det möjligt för flera personer att begå brott. Det kan t.ex. vara mäklare som övervärderar fastigheter, banktjänstemän som beviljar banklån eller anställda på växlingskontor som inte rapporterar misstänkt penningtvätt. Här återfinns också advokater, bolagsmäklare, factoringföretag och skatterådgivare. *Specialister/möjliggörare* utgör ett litet antal individer men som på grund av att de kan besitta nyckelkompetenser och förekomma i flera utredningar och upplägg samtidigt, utgör en viktig komponent för andra brottslingar att begå brott.

Förutom personer som genom sin utbildning och/eller position fungerar som specialister eller möjliggörare finns det också personer som fungerar som rådgivare eller utbildare avseende hur man bäst begår ekonomisk brottslighet. Det finns tecken på att oseriösa möjliggörare erbjuder färdiga paket med företag som riggats med målvakter, identiteter, konton, adresser och manualer för bruk av osanna/falska fakturor, osanna/falska kontrolluppgifter och dylikt. Etablerade fuskare agerar även delgivningsbara personer i bolag med utländska företrädare.

Sammanfattningsvis noteras inga nya aktörstyper eller några större skillnader inom aktörstyperna, bortsett från användandet av fler ostraffade målvakter/bulvaner.

3.5.1 Grov organiserad brottslighet

För att skapa en bild över de strategiska personerna inom ramen för den myndighetsgemensamma satsningen mot *grov organiserad brottslighet* har dessa kartlagts utifrån ett ekobrottsperspektiv. Personerna bedöms ha kapacitet inom våld, otillåten påverkan och företag i brottslig verksamhet, men i detta avsnitt fokuseras enbart på deras involvering i ekonomisk brottslighet. De strategiska personerna är väldigt olika och agerar i olika branscher med varierande modus. Det är därmed svårt att identifiera några gemensamma nämnare. Alla personer är på ett eller annat vis involverade i ekonomisk brottslighet och näringsverksamhet, i vissa fall personligen men framförallt genom målvakter/bulvaner.

Personerna ägnar sig åt olika typer av ekonomisk brottslighet liksom användande av svart arbetskraft, olika typer av bokförings- och skattebrott samt bluffakturering och punkt-skattebrott avseende alkohol och tobak. Rena former av bolagsplundringar förekommer samt ett antal brott som rör ekonomisk brottslighet, men som inte i första hand utreds på EBM. Exempel på dessa brott är olika typer av bedrägerier, bland annat kredit- och ROT-bedrägerier.

De branscher som förekommer är alltifrån de traditionellt problemtungda branscherna bygg och restaurang till spelverksamhet och trafikskolor. Andra exempel på branscher är behandlingshem, media, fastigheter, friskolor samt energi-, städ- och bemanningsföretag. De strategiska personerna förekommer också inom redovisning och juridisk rådgivning samt fastighets- och nöjesbranschen.

De strategiska personerna inom grov organiserad brottslighet har kopplingar till näringsverksamhet, antingen personligen eller genom målvakter och bulvaner, ibland i form av släktingar. Näringsverksamheten genererar inkomster via laglig försäljning av varor eller tjänster men används också för penningtvätt och som täckmantel för illegal verksamhet.

Flera av verksamheterna ger vid en ytlig granskning intryck av att vara legitima, framförallt genom att den illegala verksamheten blandas med legal verksamhet. Vissa av personerna är att betrakta som klassiska ekobrottslingar medan övriga snarare är blandbrottslingar. Vissa har övergått från annan brottslighet till att utgöra en bakomliggande aktör inom ekonomisk brottslighet.

Vinster från de strategiska personernas brottslighet kommer antingen från rent illegala verksamheter som, t.ex. narkotikahandel, eller från en normalt sett legal verksamhet där felaktig redovisning av skatter och avgifter utgör grunden för det brottsliga förfarandet. Det finns överlag låg kunskap om personernas tillgångar men det är sannolikt att vissa har tillgångar och/eller verksamheter i andra länder än Sverige. Överlag tenderar personerna att leva på knapp- eller medelstandard och ingen av dem håller en hög profil och skyltar med eventuella tillgångar. Troligtvis står andra personer som ägare av fastigheter och fordon vilket försvårar kartläggningen av tillgångar.

3.6 Vart tar pengarna vägen?

Ett av myndighetens fokusområden är brottsutbyte och det finns en uttalad ambition att ”gå på pengarna”. I denna lägesbild har det därför i större utsträckning kartlagts var pengarna från brottslig verksamhet tar vägen. Det kan konstateras att det råder begreppsförvirring och att det i dagsläget finns en stor variation av olika begrepp och uttryck som alla kan kopplas till brottsutbyte. Således talar man om *egendom eller pengar som härrör från brott, utbyte av brott, brottsvinster, vinster av brott, vinning av brott*, etc. En skiljelinje kan identifieras mellan kriminalpolitiska och straffrättsliga begrepp och det finns vidare en spännvidd mellan begrepp som enbart beskriver sambandet mellan egendom och brott och termer som t.ex. ”brottsvinster”, vilket förutsätter ett ekonomiskt mätbart resultat i form av ett överskott.

Mot bakgrund av ovanstående skulle begreppet utbyte av brott, i dess vidaste definition, kunna beskrivas enligt nedan:

”Ekonomiskt mätbar egendom, värde, eller fördel som någon kommit över eller beretts genom brott eller brottslig verksamhet”.

Ovanstående definition har använts vid fallstudier. Det ska dock framhållas att det endast är ett fåtal av EBM:s utredningar som innefattar brottsutbyte eller brottsutbytesarbete. Detta kan delvis härledas till den generella tendensen att de som lagförs saknar tillgångar. Ytterligare en anledning till svårigheten att spåra och utvinna brottsvinster är att utredningarna ofta sker långt efter att brottet begåtts, varvid pengarna ofta försvunnit, till exempel vid konkurser.

Framförallt är det svårt att veta vad de pengar som förs utomlands används till. I detta hänseende råder det bristande internationellt samarbete. Framförallt kompliceras dock utredningarna av att rättshjälp är tidsödande och att pengar förs mellan olika länder, vilket innebär att rättshjälp måste begäras in från flera länder. Det bör också framhållas att även om det i dag finns avtal om att utbyta information om tillgångar med ett stort antal länder så finns det p.g.a. bristande register ofta knapphändig information att delge. Bevis- och utredningsvärdet av informationen kan därmed vara lågt.

Tre fallstudier av utbyte av brott

En gärningsman tillskansar sig pengar från banklån vid försäljning av övervärderade fastigheter. Banken vilseleds att bevilja krediter till köpare som saknar förmåga och vilja att betala lånen. Genom att fastigheterna är övervärderade kommer gärningsmannen över skillnaden mellan faktiskt försäljningspris och beviljad kredit. För att genomföra brottsplanen uppstår ett flertal kostnader. Bland annat betalning av målvakter/köpare, mäklararvoden samt införskaffande av falska arbetsgivarintyg. Åtminstone sju personer får genom postväxlar pengar som härrör från gärningsmannens bedrägeri. Troligen tjänar gärningsmannen själv inte särskilt mycket, utan begår brott för att få sin vardagsekonomi att gå runt.

En företrädare för ett lagerbolag lyfter i normalfallet ut ca 15 000 kr i månaden som lön. Efter att han tappar en stor kund lyfter företrädaren ut en likvid på cirka 94 000 kr för försäljning av inventarier. Bolagets återstående likvida medel på ca 75 000 kr, tar företrädaren ut som egen lön månaden efteråt. Bolaget försätts sedan i konkurs av tingsrätten. Företrädaren anger att av uttagen har 67 000 kr använts för inköp av en bil som senare skrivits över på en anhörig. Ca 40 000 kr gick till en annan anhörig i form av lån. Det är oklart vad övriga medel använts till.

Gärningsmän köper en lastbilslast cigaretter för ca 800 000 kr direkt av tillverkaren på plats i ett EU-land. Tillverkaren är en mindre aktör på tobaksmarknaden. Mängden är ca tio miljoner cigaretter i förpackningar innehållande antingen 19 eller 20 cigaretter. Gärningsmännen ser sedan till att cigaretterna transporteras till Sverige där de säljs för ca 20-30 kronor per paket, att jämföras med normalpriset i detaljhandeln som ligger på 50-55 kronor per paket. Gärningsmännen rör sig med stora mängder kontanter, står inte på några tillgångar själva och lever ett till synes anspråklöst liv i Sverige. Däremot gör de resor utomlands där de konsumerar upp pengarna genom olika former av lyxkonsumtion. Hela förfarandet sker inom ramen för en renodlad kontantekonomi. Intäkterna är kontanter och även betalning av målvakter och bulvaner sker i kontanter. En investering i en lastcigaretter som tas in i Sverige och säljs här kan ge mellan fem och tio gånger pengarna i nettoavkastning efter att kostnader dragits av. En del av de kontanter som genereras av försäljningen används för att investera i nya cigarettprojekt, t.ex. så köps lastbilar och bolag med tillstånd.

Fallstudierna och övrig information ger vid handen att en gemensam nämnare för brottsutbyte är omvandling till kontanter. Gärningsmännen vidtar penningtvättsåtgärder för att kunna tillgodogöra sig kontanterna. I vissa fall utgör den brottsliga verksamheten en renodlad kontantekonomi där såväl intäkter som kostnader hanteras i kontant form. Därmed blir den nya lagen om straff för penningtvättsbrott aktuell i brottsutbytessammanhang.

Endast i ett fåtal fall kan det hävdas att gärningsmännen tillgodogör sig ett överskott som medger en överdådig livsstil eller besparingar. I många fall konsumeras brottsutbytet, alternativt delas mellan många medgärningsmän. I en del fall kan det dock noteras att brottsutbytet läggs åt sidan för framtida bruk, alternativt investeras i lös eller fast egendom. I andra fall förekommer det att överskottet konsumeras utomlands medan livsstilen i Sverige kännetecknas av normal konsumtion. Avslutningsvis ska sägas att oavsett om brottslingarna får ta del av större summor eller inte är det fortfarande av högsta vikt att arbeta för att återföra brottsutbytet eftersom de summor som undanhålls staten sammantaget är höga.

4. SLUTSATSER OCH FRAMTIDA UTVECKLING

4.1 Hur har den ekonomiska brottsligheten utvecklats det senaste året?

Årets statistik visar att majoriteten av de misstänkta personerna är ostraffade småföretagare som i de flesta fall begått brott av okunskap eller slarv och här noteras inga direkta förändringar. Det bör nämnas att ett år är en kort period för att urskilja förändringar avseende trender men däremot har följande tendenser noterats gällande den organiserade brottsligheten.

Den planerade brottsligheten tenderar att bli alltmer komplicerad med fler aktörer och bolag i flera led och ofta med utländska kopplingar. Efterfrågan på expertkunskaper bedöms ha ökat. Det sker en fortsatt systematisk användning av falska handlingar i flera olika sammanhang. Bedrägerierna uppges ha ökat i omfattning och dessutom ytterligare förfinats rent tillvägagångsmässigt exempelvis gällande så kallade momsbedrägerier, det vill säga skattebrott avseende moms. Trenden med bedrägerier mot samhällets utbetalande system har fortsatt som en följd av att lagstiftning och kontrollsystem utnyttjas och undgås.

4.2 Hur ser den framtida utvecklingen ut?

Utvecklingen av den ekonomiska brottsligheten är dels beroende av vad samhällets kontrollfunktioner inriktas på, dels vilka politiska beslut som fattas. Å ena sidan kan de kontrollåtgärder som införs inom punktskatteområdet, penningtvätt och byggsektorn, komma att rendera i ökad upptäcktsrisk och fler anmälningar till myndigheten. Å andra sidan minskar myndigheternas förmåga till insyn och kontroll i och med regellättnader och den ökade internationaliseringen. Detta ställer höga krav på att EBM löpande följer samhällsutvecklingen och analyserar vilka effekter omvärldsfaktorer får på den ekonomiska brottsligheten. Ett exempel på en omvärldsfaktor som påverkar myndighetens brottsbekämpande förmåga är det slojade datalagringsdirektivet vilket försvårar möjligheten till att kartlägga misstänkta personers förehavanden och kontaktnät.

Mängdbrotten, där oaktsamhets- och vardagsbrott ingår, bedöms öka i omfattning. Fler företag startas och fler regellättnader i stil med senarelagd bokföring och slopat revisorskrav genomförs, vilket innebär att brott som begås av okunskap och slarv riskerar att öka. Dessa brottstyper bedöms dock inte öka i komplexitet.

Gällande den grova ekonomiska brottsligheten kommer de aktörer som genomför planerade upplägg även fortsättningsvis att hitta nischer och kryphål där de kan tjäna pengar. Vissa kriminella har en god förmåga att anpassa brottsuppläggen efter rådande lagstiftning, rättsväsendets agerande och samhällets kontrollåtgärder. Val av organisationsform kommer fortsatt att anpassas efter syftet med brottsuppläget och mot vem brottet riktas.

Lukrativa brottsområden som punktskatte-, moms- och bedrägeribrott bedöms fortsätta öka. Ökningen av bedrägerier gäller såväl rena bedrägerier som bedrägerier i kombination med brott ur EBM:s brottskatalog. I takt med allt fler internationella kopplingar i ärendena kommer rättshjälp att få en ökad betydelse. Blandningen av svart och vit verksamhet kommer att fortsätta öka. Även användandet av falska intyg och kapade/falska identiteter kommer att nyttjas i större utsträckning.

Multikriminella aktörer tenderar att övergå till ekonomisk brottslighet då risken att lagföras är lägre genom möjligheten till att distansera sig från brotten via användandet av målvakter eller bulvaner. Till följd av detta ökar behovet av målvakter som klarar en vandelsprövning samt

har förmågan att agera självständigt. Användandet av målvakter från andra länder, bedöms fortsätta om inte lagändringar och skärpta kontroller införs. Även den tekniska utvecklingen underlättar för kriminella att distansera och anonymisera sig varför det i utredningar blir svårare att påvisa det faktiska företräderskapet.